

KOBZOS KISS TAMÁS

Lugosi Balázs: *Azok az emberek, akik hivatásszerűen foglalkoznak népzenevel, régi zenével, rendszerint már kicsiny gyermekkorukban megismerkednek a művészeti ágak alapjaival. A te esetében is erről van szó?*

Kobzos Kiss Tamás: Tökéletes kivétel vagyok ez alól, és azt hiszem, hogy nem vagyok egyedül. Valószínűleg te a mostani évekből, évtizedből indulsz ki, és hála Istennek, ez most már igaz is. Magam is egy olyan intézményt vezetek – és tanítok ott – amelyik azzal foglalkozik, hogy minél kisebb gyerekeket neveljen a népzene szeretetére. Nálam nem így volt, érdekes életút, amit bejártam, talán egy kicsit ünneprontó is lesz, amikor én ezt most elmondom. Mivel az igazság mindennél fontosabb, elmondom. Mindig el is szoktam mondani. Debrecenben nőttem fel, olyan családban, ahol minden az irodalomról, a zenéről és a történelemről szólt, hiszen édesapám és édesanyám is magyar-történelem szakos tanár volt. Emiatt nekem természetesen el kellett (volna) olvasnom a kötelező olvasmányokat, amiket – bevallom utólag – nem nagyon tettem meg. Másféle olvasmányaim viszont voltak, amiket még akkor nem ajánlottak volna feltétlenül nekem. Apám könyvtára több ezer kötetes volt, és sokmindent megtaláltam ott. Ami a zenét illeti, volt otthon egy pianínó. Nagybátyám öt évig volt orosz fogságban, és hála Istennek hazajött. Talán pont a zene volt az, ami megmentette. Közelebről, a zongorázás, mert ő ügyesen játszott, és a tiszteteknek zenélt. Így élte túl azt az öt évet, amit utászként Szibériában – aztán egy kicsit közelebb – leélt. Utána Kazincbarcikán három évig már nem volt alkalmam zongorázni, sőt még levelet sem írhatott haza. Nemrégiben került elő egy köteg kiküldetlen postai levelezőlap orosz és magyar nyelven. Három éves voltam csak, de emlékszem, amikor hazajött, hiszen a nagymamám nagyon sokat mesélt róla. Ő lett az én keresztapám, pedig nem volt itthon, amikor megszülettem. Tehát, az a rozzant pianínó, ami otthon volt, fontos szerepet játszik az életemben, de inkább negatív szerepet, mert kicsi koromtól kezdve ez úgy ott volt, mint a színpadon a puska, aminek el kell sülni, és nekem ezen a hangszeren játszani kell, mert ez fog majd megmenteni a fogságban. Arra nem gondolt nagymamám, hogy én majd amerikai fogságba esnék, hogy ha esnék, és akkor ugye, inkább gitározni kellene amerikai népdalokat. És a sors úgy hozta, hogy valóban előbb énekeltem amerikai népdalokat, mint magyar népdalokat. Az iskolában nem nagyon szerették meg velünk a népdalokat, kottából kellett énekelni, soha nem hallottuk egyetlen eredeti népi hangszer hangját sem. A duda vagy a tekerő nekem már felnőttkori élményeim. Nemcsak nekem, hanem a korosztályomnak. El kell mondani azt – nem akarom a popzenét semmiféle piederesztálra állítani –, de abban az időszakban, a '60-as években nagyon fontos szerepe volt, pozitív szerepe az Illés együttesnek. Először is, ők kezdtek el magyarul énekelni, ez nagy merészség volt. Ez az én bevezetésem volt az énekmondásba. Megszólaltak ott olyan hangszeresek, mint a magyar citera, a tekerő, a furulya. Nagyon fölnéztünk rájuk, természetesen más életút volt Illés-rajongónak lenni, meg Metró-rajongónak, meg Omega-rajongónak, én úgy gondolom. Az Illés együttes volt, amely ebbe az irányba vitte az embereket a táncmuzika nemzedék is, természetes módon innen tudtak átváltani. Aztán jöttek olyan élmények, amikre megint csak nem készültem, mert nagyapám még gazdálkodó ember volt Kisújszálláson, tehát a nyaraim falusi környezetben teltek, egy parasztházban. Ezek nagyon nagy élmények voltak, de eszembe nem jutott volna, hogy ez valamilyen módon nekem, a városi gyereknek még szerepet fog játszani az életemben, sőt elmegyek és a Mezőségben, Széken meg Gyimesben töltök el heteket, cigány emberektől tanulom a zenélést, velük pertu kapcsolatot létesítek, nagy tisztelettel hallgatok öreg csángó nénit, éjszakába nyúlóan. Alapélményem, amikor

1973-ban meglátogattuk egy barátommal a mekényesi énekes asszonyt, Fazakas Ilonát, Simon Ferenc Józsefnét. Akkor teljesen természetes volt, hogy valaki idegenként beállított egy házba, ahol tudta, hogy van egy jó énekes, egy zenész. Lassanként megértettem, hogy itt egy folytonos, több évszázados, vagy évezredek hagyományának a részesévé lehetek. Az emberben az alázat fokozatosan kialakul, s ez nagy kegyelem, én úgy gondolom. Ez bármikor megtörténhet bárkivel, ma is. Szokták mondani, hogy vége a történelemnek stb., vannak mindenféle elméletek. Kétségtelenül nagyon komoly cezúra az, hogy ezek az emberek, akik ezt a kultúrát hordozták nem a tévéből ismert arcok –, névtelenül, tanyákon csinálták tovább, és nagyon szépen ápolták. Ma este ünneplik a 85 esztendő Pál István bácsit, aki tényleg utolsó dudás, hihetetlenül jó karban van, őt a zene mentette meg. Őt már mindenki eltemette – ő is magát – meghaltak a családtagjai, tizenöt éve eladták valakinek a dudáját. Meglátogatták fővárosi zenészek, Juhász Zoliék. Kérdezték a dudáról, hova lett? Elvitte valaki. Kiderült lassan, hogy ki, visszavásárolták a dudát, és ezzel a bácsit föltámasztották. Most volt nálunk, az Óbudai Népzenei Iskolában, karácsonykor, egy órán keresztül énekelt, dudált, furulyázott, táncolt, és elmondta, hogy a pásztorok a Palócföldön hogyan ünnepelték a karácsonyt. Én is csak azt gondoltam, jó, hát járnak házról-házra, mi van ezen mesélnivaló? Nem így volt, kiderült, hogy fantasztikus szertartás szerint zajlik.

Bobory Zoltán: *Mi először – talán a '80-as évek legelején – a legendás Forrás-kör előadásain találkoztunk. Mit jelentett az a szellemi élet, például a Forrás-kör munkája, amellyel egyidőben Fehérváron is volt egy versmondó közösség, a Látó-kör. Tehát nagyjából tudjuk, hogy mit jelentett, de szeretném, ha te is elmondanád; másrészt nagyon érdekes, hogy Barlay Szabolcs atyával is részt vettél közös produkcióban.*

K. K. T.: Igen, és az még korábban volt, '79-ben találkoztunk először Szabolcs atyával, csak akkor nem hívhattuk így. Nagyon közvetlen ember, azóta is, és akkor is az volt. Nem sokat tudtunk a múltjáról, de azt igen, hogy sokat szenvedett. Ez volt neki az egyetlen kitörési felület: az irodalmon keresztül próbált meg tanítani. Az első közös „akciónk” Esztergomban volt, amikor elindult a Balassi-napok című rendezvénysorozat, 1979-ben a vár oldalában, a szabadtéri színpadon. Nagyon nagy élmény volt nekünk is, és gondolom a közönségnek is. Aki azt állítja, hogy '79-ben direktben lehetett politizálni, az valószínűleg hazudik. Ez Balassi neve alatt viszont támadhatatlan volt – néhány órán keresztül csinálhattuk –, egy 400 éve halott ember, ezt nem merte megkérdőjelezni senki, cenzúrára sem kellett beadnunk. Tinódinál ugyanez volt a helyzet. Említetted, hogy milyen fontos volt a szavalókör. Nálunk is működött az egyetemen – én ugyan vegyészként végeztem – hozzátartozott a kor valóságához, hiszen a Muzsikás együttestől Sebő Ferencéig mindenki, aki népzenevel foglalkozott, valami más dolgot tanult. Ezen én elgondolkoznék a felelős kultúrpolitikusok helyében, akik most már nyugdíjban vannak. Tehát, az egyetemen működött egy színjátszó kör, a Főnix-kör, ahol engem megtaláltak, mint ilyen vándor-énekmondót, citerázgattam, meg gitárral kísértem magamat, virágénekeket énekeltem. Aranyérmet nyertünk Szegeden, pedig akkor dúlt az avantgard. Majd 1983-ben kerültem először kapcsolatba a Forrás-körrel. Közben táncházakban működtem, illetve voltak másfajta előadások is, Szabolcs atya szervezett egy „szellemi szabadcsapatot” belőlünk, az esztergomi társaságból. L. Kecskés András lantművész köré szerveződött csapat, mert ő volt mindegyikünknek az atyamestere, és nagyon sok, ma már hihetetlen, mennyi dolgot felfedeztünk akkor vele. Nemcsak a magyar múltat, hanem volt ott a trubadúrzene, reneszánsz zene. Egy olyan iskola volt, amin ma már én is csak csodálkozom, hogy tudtunk olyan intenzíven foglalkozni ezzel. Nyilván nem volt más, ami elcsábított volna bennünket. Sokféle műsort csináltunk. „A sámánoktól Balassiig”, Barlay atya Weöres-estet is szerkesztett, ahol a költő is megjelent. Ilyen szempontból is, a közélet sokkal egészségesebb volt, mert ma panaszkodnak a költők – joggal –, hogy igazándiból nincs

a költészetnek hatalma. Nem tudom, hogy ezért ők mit tehetnének, de az biztos, hogy nagyon sokat jelentett az, hogy Nagy László, Ágh István, Illyés Gyula és a többiek megjelentek. Nem restellték.

B. Z.: *Bizonyára többen kíváncsiak, hogy honnan a neved, illetve, nyilvánvaló, hogy honnan, de hogyan történt?*

K. K. T.: Nem is olyan nyilvánvaló, ennek tényleg van egy érdekes története. Édesapám tanítványa volt valamikor az '50-es években Buda Ferenc költő. Nagyon jó költő, nagyon jó műfordító, török nyelvekből is fordít, és a kecskeméti népzenei találkozóknak is frontembere volt. Nagy viták, beszélgetések, európai légkör volt ezeken. Az első fellépésem ott 1977-ben volt, és Buda Ferenc úgy szólított színpadra, hogy következik Kobzos Kiss Tamás. Észre sem vettem, úgy izgultam, mert például Nagy László is ott ült. Mások meg meghallották. A helyi művelődési ház szervezői írtak nekem egy hivatalos levelet, mert meghívtak oda, tanyasi iskolákba jártunk. Tehát írtak egy levelet Kobzos Kiss Tamásnak, aztán a következőt, majd a harmadikat, végül rámragadt a név. Hivatalosan máig sem használom, az összes igazolványomban csak Kiss Tamás van, de mivel édesapámat is így hívták, jó, hogy megkülönböztetem magam. És a történetnek nincs vége, néhány év múlva, 1986-ban, amikor elkezdtem tanítani a kobozt, az Óbudai Népzenei Iskola elődjében, akkor az első tanítványaim között ott volt a Buda Ferencnek a fia, Ádám, aki szintén énekmondásra adta a fejét.

B. Z.: *Az előbb azt a kifejezést használtad, ha jól emlékszem, hogy „mai magyar valóság”. Hogy érzed te magad, ebben a „mai magyar valóságban”? Hogy érzi magát egy énekmondó, és milyen feladata van?*

K. K. T.: Könnyű lenne visszamenni a múltba, és abba a világba révedezni, de ez tőlem azért elég távol áll. Kétségtelen, hogy versmegzenésítésben nem a Dinnyés Jóska nyomdokain haladtam, bár nagyon tiszteltem őt és tisztelem máig, nagyon sokat tanultam tőle is annak idején. Az is nagyon fontos, hogy mai verseket valaki megzenésítsen. Én is azért csináltam néhányat, édesapám verseit megzenésítettem. Magyarországon a versnek, zenének mindig kitüntetett szerepe volt, egészen más szerepe, mint a boldog, békés Nyugaton. Ilyen szempontból nehezen fognak minket megérteni, hiszen például, amellet, hogy csodálják a Rákóczi-kor zenéjét, azt hiszik, hogy ez valami perifériális dolog. Az elmúlt évben három koncertet adtam osztrák, német zenészekkel, és ezek a koncertek a Rákóczi-nótával indultak, „jaj, régi szép magyar nép...”, és korabeli zenékkel folytatódtak. Török zene volt benne a XVI-XVII. századból. Nagyobb sikere volt, mint a barokk műveknek. Egyáltalán nem szabad kishitűnek lenni. Az állásainkat meg kellene őrizni, tehát nem szabad feladni a keletről hozott mentalitásunkat. Kultúrateremtő erő is, ha hiszünk abban, hogy a mi művészetünk nem önmagáért való művészet. Egyik barátom azt fejtegette – történész –, hogy annak a Rákóczinak nem kellett volna annyit ugrálnia (Thökölyről nem is beszélve), tehát tulajdonképpen megnyerte a szabadságharcot, miért kellett neki ezt a mártír dolgot eljátszani, miért kellett neki egyáltalán elhagyni a birtokait, hiszen erre nem kötelezte senki. Akkor finoman mondtam neki, hogy azért itt voltak méltánytalanságok, az nem véletlenül történt, hogy a szabadságharc élére állt, hogy Bercsényinek sikerült erre őt rávenni, ez a hatalmas változás, ami a lelkében bekövetkezett, ebből tanulni kellene, és nem hiszem, hogy ezekre az okos történészekre mindenben hallgatni kellene. Már Mátyás király is a pápának panaszkodott, hogy miközben a török a Szerémségbe betör, alig győzzük visszatartani, közben Habsburg hercegecskék is megtámadják az országot és kifosztják a nyugati végeket. Nem akarok kuruckodni, Európában kell élni, olyan ez, mint a tágabb rokonság, de nyilvánvalóan nem olyan szoros, mint a szűk családi kör. Ezt az európai dolgot, ezt el kell

rendezni magunkban valamilyen módon, és ehhez nagyon kevés segítséget kapunk. Hogy hogyan kell kihasználnunk gazdaságilag, ahhoz szinte semmit, de hogy kulturálisan, ahhoz sem sokat.

L. B.: *Többször elhangzott egy intézménynév, az Óbudai Népzenei Iskola, beszélgettünk feladatokról. A népzene tanulása, tanítása, szeretete hogyan hat a gyermekek szocializációjára?*

K. K. T.: Nem vagyok elfogult, megmondanám azt is, ha minden nap ablakokat törnének, vagy kábítószeres állapotban térferegne az iskola előtt, de mégcsak rágógumit sem rágnak, nincs a fülükben headset. Valamiért így van, úgy látszik, hogy tényleg van ennek a zenének hatása. Ráadásul tényleg az általános magatartásukat is irányítja, tisztességtudóak, köszönnek. Persze, azért nem akarom idealizálni a dolgokat, mert nem az utcáról jönnek be, véletlenül. A szülői háttér mindenképpen szerepet játszik. Ne mondjak csak ilyen szépeket, láttunk olyan esetet, hogy valaki az iskolában görkorcsolyával közlekedett, rossz társaságba keveredett, cigizni kezdett. Egyszer csak elkezdett fotózni. Mondta is, hogy tanár úr, nézze meg, ki is van állítva egy fotóm! Az hogy citerázott még kevés volt, mikor a fotózás is bekerült, akkor már egyszerűen meg volt fogva. Szerintem a legrendesebb gyerek lesz belőle. Egyébként már konzervatóriumba is jár, dob szakra.

B. Z.: *Jó hallani ilyent. Hány gyerekről van szó?*

K. K. T.: Nálunk 250 körüli a létszám, persze nemcsak gyerekek. Mert a dolognak az a természete, hogy valaki húszon-valahány éves korában, vagy negyvenévesen jön rá, hogy neki tekerőlantoznia kell, ilyen is van.

B. Z.: *A közelebbi és távolabbi jövőre vonatkozó terveidről hallhatnánk valamit?*

K. K. T.: Kolozsvárra készülök – Erdélyben minden évben megfordulok két-három alkalommal –, most a Mátyás király napokra. Ezek nagyon fontosak, mert tudjuk, hogy 20% alá csökkent már a magyar lakosság aránya „Funaria” városában. Ezek az események nem igyekeznek a magyar kultúrát rátukmálni a románokra, igyekeznek megértetni, hogy valaha mindenki számára fontos volt Mátyás király személye. Egyszerűen Európa volt, és nem volt különbség a nemzetek között. Balassi Bálint is erre példa, hogy hét nyelvből, csak a fele a „nagy” nyelv. Tudott természetesen – fordított is – németül, olaszul, latinul. De ugyanolyan fontos volt számára a horvát, a román és a lengyel (a szlovák még nem létezett, mint külön nyelv). Ezek a körülöttünk élő kis nemzetek, amelyekről olyan kevés szó esik most. Amikor Európát emlegetjük, mindenki rögtön a nyugat-európaiakra gondol, pedig ők itt vannak közel, és nem tudunk róluk semmit. Hiába emlegette ezt Németh László annyit.